

Površno tumačenje hrvatskih jezičnih promjena u 90-im godinama

Mario Grčević, Mannheim

Prof. I. Pranjković objavio je u *Forumu* br. 10-12 (2002., 1366.-1380.) tekst *Politikanska podmetanja nadobudnog jezikoslovca iz Mannheima* u kojem se osvrće na kritiku što sam mu uputio u broju 4-6 istoga časopisa¹. Kao što pokazuje već sam naslov tog teksta, prof. Pranjković u njemu pokušava stvoriti dojam da ni u čemu nije pogriješio, a da sam ga ja zbog nestručnih razloga "politikanski" napao. To bi bilo nedopustivo i neispričljivo da je istinito. Međutim, istina nije takva kakvom ju prof. Pranjković predstavlja. Raščlanit ću ovdje sve njegove imalo važnije prigovore i pokazati zašto.

Odmah iza uvodnoga dijela svojega odgovora prof. Pranjković mi zamjerava što sam prenio i provjerio njegovu tvrdnju iz 2000. koja glasi da su iz upravnoga i publicističkoga stila hrvatskoga književnog jezika gotovo potpuno nestale mnoge riječi stranoga podrijetla. Među tim riječima nalazi se i riječ *linija*, koja je navodno zamijenjena riječju *crt*a. Tvrdeći da nije mislio to što je napisao, prof. Pranjković naširoko citira što je o paru *crt*a – *linija* rekao 1996. godine (1368.-1369.). Kaže da je to "najprikladniji komentar Grčevićevih tvrdnji i podmetanja". Nimalo ne uzima u obzir da ja nisam pisao o onome što je on o paru *crt*a – *linija* mislio 1996. ili što danas o njemu misli, već o onome što je napisao 2000. godine u navedenom članku. Ako je pak članak iz 1996. uistinu neophodan za razumijevanje onoga iz 2000., prof. Pranjković ga 2000. nije trebao prešutjeti, već ga spomenuti barem u popisu

¹ Radi se o članku "O hrvatskim jezičnim promjenama 90-ih godina", *Forum*, 2002., god. XXXXI., LXXIII., 4.-6., 514.-552. Na njemačkome je objavljen pod naslovom "Über die kroatischen Sprachveränderungen der 90-er Jahre zwischen Information, Desinformation und Sprachpolitik" u časopisu *Die slawischen Sprachen*, 67., 2001., 43.-77., a na engleskome u ponešto drugačijoj verziji pod naslovom "Some remarks on recent lexical changes in the Croatian language" u zborniku *Lexical Norm and National Language. Lexicography and Language Policy in South-Slavic Languages after 1989*, izd. R. Lučić, München, 2002., 150.-163. Kritizirani Pranjkovićev članak "Normative und paranormative Neuerungen in der kroatischen Sprache" objavljen je u zborniku *Die Sprachen Südosteuropas heute, Umbrüche und Aufbruch*, Frankfurt am Main, 2000., 66.-74. Hrvatska inačica tog članka objavljena je pod naslovom "Normativne i paranormativne inovacije u hrvatskome jeziku" u knjizi *Dani hrvatskoga jezika 2000.*, Matica hrvatska, Zadar, 2001., 23.-33.

literature. To nije učinio. Pored toga, ne bih rekao da mu članak iz 1996. u ovoj polemici ide u prilog. U njemu upozorava kako "bez nasilja, i to velikoga, ne možemo *liniju* zamijeniti *crtom* u svim značenjima i porabama", a ujedno daje na znanje da tendencije prema tom nasilju navodno postoje (usp. primjere koje navodi i umetak "bar zasad?" na str. 1368. u njegovu odgovoru). Postavlja i pitanje nije li jednostavnije ostaviti riječ *linija* na miru u svim onim značenjima i porabama u kojima je u hrvatskome književnom jeziku odavno uobičajena. Dakle, 1996. obavještavao je o nasilju nad riječi *linija*, a 2000. izvijestio strano čitateljstvo da je *linija* više-manje prognana, što nije točno. Prof. Pranjković stoga nema razloga moj ispravak tog netočnog navoda nazivati "politikanstvom" i "podmetanjem".

Na sličan mi način prof. Pranjković predbacuje što ga navodno "korim" jer je "spomenuo" riječ *koštovnik* (1372.). Međutim, nije točno da sam ga ja "korio" jer je on "spomenuo" tu riječ, već je točno da sam prenio i na temelju 14-milijunskoga korpusa hrvatskih novina (*MKK – Mannheimer kroatisches Korpus*) pobio njegovu tvrdnju koja glasi da je riječju *koštovnik* "zamijenjena" riječ *cjenik*. Nasuprot riječi *cjenik* u navedenome novinskom korpusu riječ *koštovnik* nema nijednu potvrdu pa sam se upitao gdje se pojavljuje ta promjena o kojoj prof. Pranjković obavještava inozemno čitateljstvo (533.). Na to pitanje prof. Pranjković odgovara dvojako i proturječi sam sebi. Najprije kaže da se je riječ *koštovnik* mogla vidjeti napisana u razdoblju između 1992. i 1995. godine "u vrlo velikom broju prodavaonica i drugih javnih prostora, posebice restorana" (1372.). Budući da ističe 1995. kao kraj tog razdoblja, može se zaključiti da *koštovnika* u novije vrijeme nema. No 2000. je tvrdio da ih ima i da su zamijenili *cjenike*. Npr., njegova uvodna izjava što prethodi tvrdnji o toj navodnoj zamjeni, glasi ovako (2000., 72.): "Naravno da postoje i sasvim smiješne riječi, koje su još uvijek u opticaju, iako je na njihovu smiješnost u više navrata upozoreno".

Na drugome mjestu u svojem odgovoru (1374.) prof. Pranjković postavlja pitanje što je to smetalo riječima na čije se mjesto "forsiraju" "smiješne riječi",² među njima i *koštovnik* umjesto *cjenik*. Time na mala vrata vraća riječ *koštovnik* u raspravu i opet stvara dojam da ju netko i danas "forsira". Vidjeli smo da se je od toga najprije distancirao, i to vjerojatno zato jer nije mogao navesti nijednu konkretnu potvrdu za njezinu uporabu. Kao osobu koja navodno može posvjedočiti njezino negdašnje postojanje, spominje akademika Stjepana Babića, jednog od najboljih poznavatelja hrvatskoga suvremenoga jezika. Babić mi pak kaže da se nijednom nije susreo s *koštovnicima*, osim što je o njima čitao u Pranjkovića i u jednome članku M. Znike ("Koštovnik ili cjenik", *Govorimo hrvatski*, Zagreb, 1997., 441.). I. Pranjković u svojem odgovoru također spominje taj Znikin članak, no prešućuje da se ni Znika nije neposredno susretala s *koštovnicima*. Znika naime sasvim jasno kaže kako je od drugih upozorena na pojavu da se u nekim našim kolodvorskim restauracijama, gdje je doskora pisalo *cenik* (ili *cjenovnik*) jela i pića, ta riječ zamjenjuje riječju *koštovnik*. Pranjkovićeva čudnovata argumentacija potiče na sumnju da se ni on s *koštovnicima* osobno nije izravno susretao i da se je o njima raspisao samo na temelju onoga što je pročitao u Znike.

Prof. Pranjković tvrdi da je i riječ *koštovnik* načinjena posve suprotno načelima koja inače zagovaraju ljudi što su ju uvodili i/ili predlagali za uporabu (1374.). Iz toga proizlazi da znade tko ju (je) uvodi(o) i da se radi o nekome s jasnim jezičnopolitičkim vizijama i nakanama. Umjesto da kaže o kome se radi, *koštovnicima* i dalje pripisuje nekakvu jezičnopolitičku dimenziju bez ikakve ozbiljnije argumentacije. Mislim da to nije opravdano. Pored toga, ako pretpostavimo da su *koštovnici* postojali između 1992. i 1995. te da možda

² U svojem odgovoru prof. Pranjković "smiješnima" proglašava i one koji su "smiješne" riječi "uvodili i/ili predlagali za uporabu" (1374.). Iako smatra da je "smiješnost" sociolingvistička kategorija (tj. da ju u sociolingvističkim istraživanjima treba uzimati u obzir), to se u sociolingvistici inače ne čini. "Smiješnost" pojedinih riječi i njihovih korisnika nije sociolingvistička kategorija, već kategorija koja se najčešće pojavljuje u polemičarskim radovima ne baš visoke razine.

postoje negdje i danas, u skladu s M. Znikom mogli bismo reći da su ih u uporabu uvodili pojedini konobari i gostioničari. U njihovu je jeziku glagol *koštati* vrlo rasprostranjen. Imenica *koštovnik* izvedena je od tog glagola prema uzoru na imenice *jelovnik* i *troškovnik*, koje su u jeziku konobara i gostioničara također rasprostranjene. Dakle, nastanak riječi *koštovnik* vjerojatno su uvjetovali interni jezični razlozi, a ne želja da se dokine stara riječ *cjenik* i/ili strah pred srbizmima, kao što prof. Pranjković tvrdi (2000., 72.).³

Treba spomenuti i Pranjkovićev prigovor da bi moja kritika bila prihvatljiva samo onda kad bi se dokazalo da se njegovi (sporni) primjeri u zadnjih desetak godina nisu nigdje pojavljivali (1378.). Međutim, ako je *koštovnika* negdje bilo i ako ih još uvijek negdje ima, to ne znači da treba stvarati dojam kako *cjenika* više nema. Iz Pranjkovićeve pak članka proizlazi da su alergijom prema srpskome zaslijepjeni Hrvati više-manje monolitno u riječi *cjenik* zabunom prepoznali nekakav srbizam, a ujedno bili toliko ljudi pa ga zamijenili riječju koja se tek može smatrati srbizmom. Takvo je karikiranje zgodno za čitanje ismijavateljima hrvatskih jezičnih promjena te onima koji traže i očekuju senzacije u hrvatskome jeziku i oko njega, no nije baš pogodno za neutralne sumarne prikaze.

Glede moje raščlambe para *ugođaj – štimung* prof. Pranjković smatra da je riječ o "sličnome podmetanju" (1369.). Da podsjetim, radi se o mojem pobijanju njegova "zapažanja" da je i riječ *štimung* u okviru jezičnih promjena u prošleme desetljeću zamijenjena riječju *ugođaj*. Prof. Pranjković uzvraća da mu je posve čudno kako ne vidim da i podatci iz mojeg korpusa prilično dobro potvrđuju njegovo zapažanje. No kako bi to moglo biti kad navedeni korpus obuhvaća tekstove objavljene tek od 1997. godine? Da bih dobio kakav-takav uvid u starije stanje, provjerio sam dva starija čestotnika i nekoliko rječnika objavljenih prije 1991., uključujući i Aničev rječnik iz 1991., kojemu je prof. Pranjković bio suurednikom. Ustanovio sam i prenio da Mogušev i Šojatov čestotnik nemaju potvrda za riječ *štimung*, već samo za

³ Pranjković 2000. ne spominje Znikin članak o *koštovnicima*, iako je vidljivo da se je njime služio.

ugodaj. Podsjećam, Mogušev čestotnik obuhvaća tekstove objavljene između 1935. i sedamdesetih godina, a onaj Šojatov novinske tekstove iz 1980. godine. Ujedno sam pokazao da nasuprot riječi *ugodaj* "stariji" rječnici uglavnom odbacuju riječ *štimung* odnosno da ju navode kao stilski obilježenu, pa i kao "barbarizam". Sve sam te podatke objavio i na njihovu se temelju upitao kako je Pranjковиć došao do zapažanja o tome da je u novije vrijeme riječ *štimung* potisnuta riječju *ugodaj*.⁴ Rekao sam da je prof. Pranjковиć to trebao objasniti. Međutim, on u svojem prigovoru čak dva puta kaže da ne razumije zašto bi to bilo potrebno i u oba se slučaja poziva na MKK:

Ne razumijem naime zašto bih ja morao objašnjavati nešto što čak i njegov korpus potvrđuje. Uostalom, ja sam u svom tekstu i inače malo objašnjavao. Objašnjavanje tome tekstu nije bilo ni svrha. (1370.)

Svidjelo se prof. Pranjковиću ili ne, nema objektivnoga razloga ne uzeti u obzir da je riječ *štimung* i prije 1990. u usporedbi s riječju *ugodaj* u hrvatskome književnom jeziku imala rubno mjesto. Uzgred rečeno, podatci u *Akademijinu rječniku* govore nam da se riječ *ugodaj* u hrvatskome rabi već stoljećima, dok za riječ *štimung* isti rječnik nema čak ni natuknice. Je li se prof. Pranjковиć upitao zašto je tako? Njega takva pitanja kao da ne zanimaju, pa bez ikakve argumentacije ostaje pri svojoj staroj netočnoj tvrdnji (vjerojatno samo iz inata), a meni, koji ju ispravljam na temelju lako provjerljivih podataka, predbacuje da mu nešto "podmećem". Kakva je to tajna koju mu podmećem, ne otkriva.

Neprijmjereno se ponaša i onda dok govori o riječi *izvještaj*. Tu je riječ **2000**. naveo kao jednu od onih riječi koje se *danas* navodno *više-manje redovito, često i bez izuzetka zamjenjuju drugima*. Točno sam prenio tu njegovu tvrdnju i naveo da se *izvještaj* u MKK pojavljuje čak 769 puta, što nije u skladu s njegovom navedenom tvrdnjom. Nisam se upuštao u daljnje komentare. Pranjковиć pak upozorava da se u MKK *izvješće* češće pojavljuje i uzvraća ovako: "kolega Grčević kaže kako nemam pravo kad sam ustvrdio da se npr. riječ

⁴ Zašto sam u tom surječju spomenuo i srpske tekstove, već sam objasnio u članku pa nije potrebno i to ponavljati.

izvještaj redovito, često i bez izuzetka *zamjenjivala* drugim riječima" (1374.). Zatim me upućuje da pogledam kako stvari stoje između **1992. i 1995.**, a on je, kaže, uvjeren da ću riječ *izvještaj* u tom razdoblju jedva zabilježiti! Molim čitatelje da obrate pozornost na debelim slovima otisnute riječi i da sami zaključite kakvom se je metodom prof. Pranjković ovom prilikom poslužio. Očigledno mu se prvenstveno radi o tome da u čitatelja stvori dojam kako je u pravu, pa i pod cijenu netočnog prenošenja vlastitih izjava.

Povodeći se vjerojatno za istim interesima, prof. Pranjković brani svoju tvrdnju da su promjene u hrvatskome jeziku prošloga desetljeća bile "relativno žestoke i radikalne" (1378.). Pri tome ju više ne potkrjepljuje vlastitim materijalom, već navodi podatke iz tablice na kraju mogjeg članka. Ponaša se kao da ja za njih ne znam i kao da svoj članak nisam utemeljio na njima. Stoga kaže da je u najmanju ruku čudno što ih ja gotovo uopće ne komentiram niti objašnjavam. Naravno da ih ne objašnjavam niti komentiram ondje odakle ih on preuzima, jer je riječ o tablici. Ni u drugim se tablicama takve vrste navedeni podatci ne komentiraju ili objašnjavaju. No zato ispred tablice kažem da u njoj donosim većinu riječi koje sam prokomentirao u tekstu. Nije mi jasno zašto prof. Pranjković baš te dijelove mogjeg teksta nije pročitao, odnosno zašto ih je prešutio.

Pitanje o žestini i radikalnosti hrvatskih jezičnih promjena nije baš tako jednostavno kao što se kolegi Pranjkoviću čini. Naime, ne radi se o nekome školskome ispitu iz matematike pri kojem je važna samo ocjena, a nije važno kako smo do nje došli, tj. jesmo li do nje dospjeli popisujući sumnjive podatke kao što je onaj o opskurnim *koštovnicima*, navodno svugdje nazočnim *crtama*, odjednom uskrsnulim *ugodajima* i nestalim *izvještajima*. Prof. Pranjković ne uzima u obzir da primarna svrha "sumarnog i nepretencioznog prikaza" (1370.), kakvim bi htio da bude njegov članak, nije donošenje kvalifikacija nečije radikalnosti/neradikalnosti na takvim temeljima, već da im je primarna svrha točno klasificirati i sažeto podastrijeti osnovne podatke o predmetu o kojem je riječ. Kako očekivati

da barem to prihvati kad čak u više navrata spominje da u članku iz 2000. godine *podatke* uopće nije navodio? Usp. npr. sljedeću izjavu:

Prvo, ja ne navodim, kao što sam već u više navrata spomenuo, nikakve podatke. Navodim samo primjere (a primjeri nisu podaci, pogotovo kad su bez potvrda) kojima ilustriram pojedine tvrdnje. (1378.)

U *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* (Zagreb, 2002.) značenje riječi *podatak* ovako se opisuje: "1. činjenica za koju se zna da se dogodila, da postoji ili da je istinita 2. činjenica koja se navodi da se njome što dokaže." *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* R. Simeona (Zagreb, 1969.) nema natuknice *podatak*, no objašnjava što u jezikoslovlju znači pojam *primjer*. Od dvaju značenja za nas je relevantno sljedeće: "primjer je navođanje stvari koja se je dogodila, ili se uzima kao da se dogodila (dakle je izmišljena) te služi tomu da se s njom uvjerimo u ono do čega nam je stalo." Dakle, *podatci* u znanosti nisu ništa drugo nego činjenice (barem bi to trebali biti), koje možemo navoditi da potkrijepimo pojedine tvrdnje. Ako neki u tu svrhu navedeni primjer ne možemo smatrati podatkom, onda se ne temelji na činjeničnome stanju. Vidjeli smo da bi prema Simeonu mogla biti riječ o izmišljotini koju netko navodi da nekoga uvjeri u ono do čega mu je stalo, a što nije istinito.

O Pranjkovićevoj tvrdnji da je u svojem članku navodio samo takve primjere koji nisu podatci, rekao bih da je vjerojatno uvjetovana nečim poput nepreciznosti u izražavanju. Naime, sasvim je neupitno da u njegovu članku ima (i) podataka. Drugi je pak problem što su često nedovoljno klasificirani i što mnogima prethode ili slijede sasvim neprimjerene tvrdnje. Zbog toga bih rekao da su mnogi Pranjkovićeви primjeri u svojoj funkciji potpuno neprimjereni.

Sličan je slučaj i s Pranjkovićevim primjerima u intervjuu u *Večernjem listu* od 25.7.1999. (el. izd.). Ondje tvrdi da u medijskoj komunikaciji još uvijek ima previše "novotvorbi tipa prihvadba, usmjerba ili prikazba, očište ili zurilo, predloženik ili vrtolet". To nam pokazuje da slične tvrdnje koje je objavio 2000., nisu rezultat nekakve slučajne zabune. Pranjković je vrlo kategoričan pa se ne moramo čuditi ako pojedini strani čitatelji njegove

"primjere" iz 1999./2000. poput *zurilo*, *usmjerba*, *učimba*, *odmoridba* i *zagladba* u svojim sredinama budu navodili kao izrazito učestale imenice u hrvatskome iz 90-ih godina i ako pomisle da npr. riječ *postrojba* konkurira riječi *postrojenje*, a riječ *prikazba* riječi *prikazanje*.⁵ Imajući na umu poglavito strano čitateljstvo⁶ Pranjkovićeve članka, smatrao sam potrebnim i opravdanim ispraviti barem neke od tih i takvih netočnosti i upozoriti na činjenično stanje. Prof. Pranjković misli da to nije bilo potrebno, usp. u tome smislu npr. njegovu sljedeću primjedbu: "a zatim me poučava, zamislite, da riječi *promicanje* i *postrojenje* (!?) ne konkuriraju riječima *promidžba* i *postrojba* te da to potvrđuje i njegov korpus (kojega li otkrića!!)" (1370). Međutim, da sam ja prof. Pranjkovića htio "poučavati", vjerojatno bih mu napisao pismo, no nisam to učinio jer još uvijek mislim da ne bi bio red da ga ičemu poučavam. To pak ne znači i ne može značiti da nemam pravo komentirati neku njegovu objavljenu tvrdnju, pogotovo ako je riječ o onome o čemu pišem poveću raspravu i ako ta tvrdnja dezinformira stručnu javnost. Reći ću stoga nešto i o njegovoj tvrdnji iz 1999. da u medijskoj komunikaciji još uvijek ima previše novotvorenica poput *prihvadba*, *usmjerba* ili *prikazba*, *očiste* ili *zurilo*, *predloženik* ili *vртоlet*. Uložio sam puno vremena i truda u korpusni rad s hrvatskim novinama i nisam našao potvrde koje bi pokazivale da je prof. Pranjković barem u toj točki u pravu. Pored toga, riječ *zurilo* ne treba proglašavati novotvorenicom jer ju već u 19. stoljeću rabe npr. Gjalski i Đ. Turić u značenju riječi *dalekozor* (usp. *Rečnik srpskohrvatskog narodnog i književnog jezika*, 7. knjiga, Beograd, 1971.), a inače se pojavljuje i kao naziv prozorčića (rupe) na vratima, npr. u Marevićeve *Hrvatsko-latinskome enciklopedijskome rječniku* (Zagreb, 1997., s oznakom "regionalno") i Dudenovu *Hrvatsko ili*

⁵ Usp. sljedeću Pranjkovićevu izjavu koju ovdje donosim prema hrvatskoj inačici njegova sporna članka (28.): "Na razini tvorbe riječi zamjećuje se izrazita frekvencija imenica, dobrim dijelom i novotvorenica, sa sufiksom – (*id*)*ba*, često i na račun glagolskih imenica na –*nje*, npr. *ugrozba*, *usmjerba*, *prikazba*, *promidžba* (vrlo često pisana kao *promičba*), *postrojba*, *zaslužba*, *sačimba*, *učimba*, *iznalazba*, *prihvadba*, *razdvojba*, *razudba*, *razluđba*, pa čak i *odmoridba* (za turizam?), *zagladba*, *gladidba* odnosno *odželjezidba* (usp. npr. Vazdar 1993) i sl."

⁶ Usp. u tome smislu prvu podrubnu bilješku u mojem tekstu.

srpskome i njemačkome slikovnom rječniku (Zagreb, 1988.). Bilo bi zanimljivo saznati može li prof. Pranjković navesti nekoliko potvrda za tu imenicu iz suvremene medijske komunikacije i time pokazati da barem djelomice znade o čemu govori.

Prof. Pranjković kaže u *Večernjem listu* i to da u medijskoj komunikaciji ima i previše nepotrebnoga i kontraproduktivnoga straha od srbizama. Smatra da je taj strah kod nekih ljudi i nekih medija toliki da ide na ruku čak i onima koji tvrde da se cjelokupna hrvatska jezična politika svodi na umjetno povećavanje razlika u odnosu na srpski standardni jezik, pa čak i na stvaranje nekog posve novog i posve neprirodnog jezičnog standarda. Međutim, argumentacija tih pojedinaca svodi se uglavnom na pretjerano isticanje opskurnih primjera, paušalna i ne baš dobronamjerna naklapanja i karikiranje hrvatskih savjetovnika. Sporne tvrdnje I. Pranjkovića, o kojima je ovdje riječ, mogle bi im ići na ruku više nego išta drugo.

Kolega Pranjković barem za svoje primjere *odmoridba* i *zagladba*⁷ priznaje da nisu primjereno izabrani. U kritiziranome ih je članku naime naveo među primjerima za "izrazito frekventne imenice", a u odgovoru ih navodi kao primjer za "vrlo rijetke riječi" (1370.). Međutim, pretjerano je govoriti o "vrlo rijetkim riječima" jer se u jezikoslovlju tako ne nazivaju izmišljene riječi koje se nikako ne upotrebljavaju, osim što ih je jednom negdje naveo onaj tko ih je izmislio. Ako netko raspolaže podacima (odnosno "primjerima") koji potvrđuju da se te navodno "vrlo rijetke riječi" ikako rabe, neka ih obznani. Mislim da ne bi bio red na to s visoka uzvratiti kako ne treba drugih potvrda osim paušalno spomenutih savjetovnika i razlikovnika. Npr., što ćemo učiniti ako sada netko negdje neuspješno predloži da u hrvatskome umjesto *stolica* treba uvijek govoriti i pisati *stolac*? Hoćemo li to inozemnomu čitateljstvu za desetak godina predstaviti kao karakterističnu i učestalu "inovaciju" u suvremenome hrvatskome, onako kao što je 2000. godine prof. Pranjković

⁷ U posebnome bi se prilogu trebalo opširnije osvrnuti na ono što Pranjković tim primjerima želi ilustrirati. Osnovno sam već rekao u svojem članku u *Forumu* na str. 531-532. Nadodao bih ovdje tek to da prof. Pranjković druge kori zbog forsiranja dometka *-(id)ba*, a da u obama izdanjima njegove *Hrvatske skladnje* (Zagreb, 1992., 2002.) već u kazalu nailazimo na konstrukciju *spojidbena svojstva imenskih riječi!*

učinio s mnogobrojnim izmišljenicama? Ne bi li to prema struci i prema hrvatskome jeziku bilo neozbiljno, pretjerano, pomalo destruktivno, pa čak možda i zlurado ili zlonamjerno? Prof. Pranjković očigledno o takvim pitanjima ne razmišlja, no zato meni zamjerava da sam njegov tekst čitao "posve ideologizirano i izrazito zlonamjerno" (1371.). To pokušava dokazati komentirajući ono što sam rekao uglavnom o riječi *srbočetnik*. Kaže da moje citirane riječi pokazuju da sam njegov tekst čitao kao da on nekoga optužuje ili kao da prokazuje vlastitu sredinu, iako u njegovu tekstu "nema ni jedne jedine riječi bilo kakva prijekora". Moram reći da u tome smislu uopće nisam komentirao Pranjkovićev tekst. Što se riječi *srbočetnik* tiče, na temelju njegova objašnjenja zaključio sam da na nju "posebno upozorava" zato što smatra da je izrazito proširena.⁸ U 14-milijunskome novinskome korpusu provjerio sam učestalost svih primjera koje je naveo, a glede imenice *srbočetnik* zapazio sam da je u jeziku suvremenih hrvatskih novina izrazito rijetka. Stoga sam smatrao opravdanim reći da na nju ne treba posebno upozoravati, već da ju treba primjereno spomenuti. Je li to stvarno "izrazito zlonamjerno" ili "posve ideologizirano"? U pretraženome se korpusu sporna imenica ne pojavljuje nijednom, a u međuvremenu proširenoj inačici tog korpusa, koja obuhvaća 18,5 milijuna riječi, ima samo jednu potvrdu. Pojavljuje se u časopisu *Feral: ... optužen isti onaj dežurni srbočetnik i srbopovratnik, orjunaš i komunjara, koji nam pali šume, stavlja balvane na prugu i ubija po šumama ...*

Prof. Pranjković ne priznaje da riječ *srbočetnik* u hrvatskome nije izrazito proširena (ako je možda izrazito proširena u njegovu idiolektu ili govoru njegove uže okoline, neka to kaže, no oni nisu reprezentativni za hrvatski književni jezik i njegov publicistički stil). O tome se pitanju tek ovako izjašnjava:

⁸ Evo kako je u hrvatskoj inačici svojeg članka (2001., 30.) uobličio izjavu na temelju koje sam došao do tog zaključka: "Posebno treba upozoriti na izrazito proširene novotvorenice (i u formalnom i u sadržajnom pogledu), uglavnom depreciativnoga značenja kao što su *komunjara*, *jugonostalgičar*, *zenga* ili *srbočetnik*." Iza riječi *zenga* nalazi se podrubna bilješka sa sljedećim sadržajem: "*Zengama* su nazivani pripadnici Zbora narodne garde (ZNG), prve vojne formacije stvorene u Hrvatskoj 1991. godine."

i ovdje se vrlo lijepo pokazuje u kolikoj je mjeri Grčevićev korpus reprezentativan za novije promjene u hrvatskome jeziku kad u njemu nijedanput (!) nije zabilježena riječ *srbočetnik* (možda će kolega Grčević u kojem od sljedećih svojih napisa ustvrditi da sam tu riječ, budući da je nema u njegovu korpusu, izmislio ja!?). (1371.-1372.)

Upravo da bih objasnio nekadašnju veću učestalost i nastanak riječi *srbočetnik*, a ne da bih prof. Pranjkoviću pripisao da ju je on izmislio, upozorio sam na Domovinski rat i slična ratna zbivanja. Pišući gore citiranu izjavu, prof. Pranjković to je očigledno zaboravio, no ipak je uzvratio kako je posve deplasirano govoriti o "takvim stvarima" (sic!) (ratnim zbivanjima) u raspravama koje pretendiraju da budu lingvistički zasnovane. No zašto bi bilo tako? Pa kako drugačije da tumačimo nastanak i proširenost riječi *srbočetnik* ako ne srpskom ratnom agresijom? Prof. Pranjković nadodaje da u njegovu tekstu nema govora o "takvim stvarima". Iako tvrdi tako, to nije istinito. Na kraju svojeg kritiziranog članka sasvim jasno govori npr. o "stravičnoj srpskoj agresiji na Hrvatsku i BiH" (2001., 32.; 2000., 73.). Ta je agresija, kaže, skupa s "prethodnom dugogodišnjom jezičnom unitarizacijom" rezultirala "popriličnom averzijom prema svemu što je srpsko, pa i prema srpskim jezičnim posebnostima." (2001., 32.) Zbog toga se je odnos prema srpskomu standardnom jeziku promijenio, a za tu promjenu prof. Pranjković kaže da je među svim razlozima za hrvatske jezične promjene imala presudnu važnost. Dakle, nije deplasirano o srpskoj ratnoj agresiji govoriti dok razglabamo o uzrocima hrvatskih jezičnih promjena u 90-im godinama, već samo onda dok govorimo o riječi *srbočetnik*!?

Još uvijek mislim da su hrvatske jezične promjene u 90-im godinama bile složenija pojava nego što proizlazi iz tumačenja prof. Pranjkovića. I u svojem sam članku pokušao upozoriti na potrebu širih i dubljih istraživanja, zbog čega sam npr. u jednoj bilješci napomenuo da bi tek trebalo provjeriti jesu li jezični savjeti iz raznih savjetovnika i razlikovnika znatnije utjecali na hrvatske jezične promjene i njihove rezultate.⁹ Prof. Pranjković se ni s time ne slaže pa kaže da ne zna kako bi to moglo biti moguće. To

⁹ Učinio sam to zato što se ne slažem s onim pojedincima koji im pripisuju veliku važnost. Mislim da je tek možda Brodnjakov rječnik na hrvatske jezične promjene odigrao znatniji utjecaj.

neslaganje uvjetovano je očigledno time što on polazi od toga da pojedini jezični savjeti već sami po sebi predstavljaju *jezične promjene*, tj. *inovacije*.

U Simeonovu *Rječniku lingvističkih naziva* objašnjeno je što pojam *inovacija* znači u jezikoslovlju. To je "svaka jezična promjena (u fonetici, morfologiji, leksiku, sintaksi) koja se, pošto je nastala u ma kojem dijelu lingvističkoga područja, *širi djelovanjem pojedinih osoba ili društvenih skupina u druge dijelove toga područja ili na druga područja boreći se sa starijim tvorevinama i pobjeđujući ih svojim autoritetom* (kulturnim, vjerskim, političkim, društvenim itd.)." (Istaknuo M.G.)

Dakle, ako nam je stalo do terminološke dosljednosti, jednom izrečene i inače neprihvaćene jezične savjete ne možemo u jezikoslovnim radovima paušalno nazivati *inovacijama*, pogotovo ako se već godinama znade da je dotični savjet potpuno odbačen i kad istim izrazom ujedno nazivamo i prave (Simeonove) *inovacije*. Naravno, u određenome slučaju, npr. u prikazu nekog djela, možemo neku izmišljenicu u neterminološkome smislu nazvati "inovacijom", no ako nakon nekoliko godina budemo pisali sumaran prikaz o jezičnim promjenama u cijelome desetljeću, nedopustivo ju je, samo zato što smo ju u spomenutome slučaju opravdano nazvali "inovacijom", tretirati kao da je riječ o pravoj *inovaciji*, tj. *inovaciji* u onome smislu u kojem ju opisuje Simeon. Prof. Pranjković stvara dojam da pojam *inovacija* u svojem tekstu rabi u tom, jezikoslovnom značenju, no *inovacijama* ipak naziva i one jezične savjete koji se nimalo nisu proširili u općoj porabi, već su ostali na razini neprihvaćene preporuke. Svoje shvaćanje pojma *inovacija* pobliže određuje time što neprihvaćene prijedloge proglašava *paranormativnim inovacijama*. Ipak ih povremeno nepotrebno naziva i *inovacijama*, što povećava postojeću zbrku (npr. već na prvoj (1366.) stranici svojeg odgovora). Ujedno tvrdi da bi svakomu "tko nije zlonamjeran" moralo biti jasno što znači njegov izraz *paranormativna inovacija*:

Osim toga, moj članak, kako mu i naslov kaže, obuhvaća i paranormativne inovacije, a to bi svakom tko nije zlonamjeran moralo značiti da obuhvaća i one inovacije koje su ostale na razini preporuka ili prijedloga iznošenih tijekom posljednjega desetljeća u bilo kojem obliku (u novinama, na radiju i

televiziji, u stručnim časopisima, a posebno u brojnim razlikovnicima, tj. razlikovnim rječnicima). Uostalom, da su takve inovacije obilatije potvrđivane (čak!) i u dnevnim novinama, zar bi ih tko nazvao paranormativnima? (1367.)

Međutim, hoće li prof. Pranjković biti sam sebi dosljedan pa kao "nezlonamjernik" od sada *paranormativnim inovacijama* nazivati npr. i Maretićeve neprihvaćene savjete iz njegove slovnice i savjetnika? Moramo se upitati i to u kojoj je mjeri opravdano neki razlikovnik poput Brodnjakova nazivati *nadrinormativnim*, pogotovo ako se ustanovi da vrši normativan utjecaj, tj. da igra normirajuću ulogu. Treba uzeti u obzir da u nekim našim savjetovnicima ima i mnogo dobrih rješenja. Npr., čitatelji su svakako primijetili da u ovome članku rabim novotvorenicu *savjetovnik* i da se njome odnosim na knjigu u kojoj se iznose *savjeti*. Riječju *savjetnik* odnosio bih se pak na osobu koja izriče savjete. Tu sam diobu preuzeo od I. B. Šamije (*Hrvatski jezikovnik i savjetovnik*, Zagreb, 1997.), kojeg ne bih nazvao *nadrinormativcem* već zbog toga što su mnoga rješenja koja nudi, utemeljena, prihvatljiva i zanimljiva.¹⁰ Npr., i riječ *razlikovnik* Šamijina je tvorenica, a rabi ju čak i prof. Pranjković (1370.). Što se različitih savjetovnika i sličnih priručnika tiče, uopće ih ne bih dijelio na normativne i paranormativne, već bih se poslužio Babićevom podjelom u kojoj se dijele na stručne i amaterske, a amaterski na pretenciozne i nepretenciozne (S. Babić, *Jezikoslovna prenja*, Zagreb, 2002., 169.-170.). Pranjković usporedivu podjelu nije ponudio, a o *nadrinormativnim priručnicima* govori tako da se ne zna kako ih određuje. Pored svega toga, ako bismo i prihvatili njegovo tumačenje pojma *inovacija*, to ipak ne bi bio razlog da prihvatimo i postupak koji mu omogućuje miješanje stvarnih inovacija i raznih neprihvaćenih prijedloga, pri čemu povrh svega stranomu čitateljstvu prepušta da pogodi koji su primjeri "normativni" (prihvaćeni), a koji "paranormativni" (neprihvaćeni). Budući da prof. Pranjković u nekoliko navrata traži da pogodimo što misli, iako drugo piše, treba se upitati čime je

¹⁰ Molim da me ne prozivaju zbog toga što ovdje prihvaćam navedenu Šamijinu preporuku. Time ne pokušavam hrvatski udaljiti od srpskoga, a niti mislim da bi to bilo moguće jednom bezazlenom riječju, koju će srpski pisci, ako se proširi u hrvatskome, možda ubrzo ionako prihvatiti kao svoju. Mislim da je u prozivanju zbog uporabe određenih riječi kojih nema u srpskome, proteklih godina bilo previše pretjerivanja.

uvjetovana njegova želja za promjenom značenja jezikoslovnoga pojma *inovacija* (a ujedno i pojma *normativni*). Dok je pisao svoj članak o jezičnim promjenama, očigledno se je zabunio pa naziv *inovacija* neprimjereno rabio. Umjesto da to prizna ili barem da o tome šuti, prof. Pranjković čudnovatim tumačenjem pojma *inovacija* svojem spornom članku o *normativnim i paranormativnim inovacijama* naknadno pokušava podariti nekakvu (nazovi)teorijsku podlogu. Međutim, s time se samo još više zapleće. Slično mu se je dogodilo i s tvrdnjom/tvrdnjama da je u svojem spornome članku ponajprije pisao o razdoblju od 1992. do 1995. godine. Naravno da će se svatko upitati zašto u članku o kojem je riječ, nije rekao da se odnosi poglavito na razdoblje od 1992. do 1995. U njemu tvrdi da se odnosi na cijelo prošlo desetljeće, i to ne sužava na prvu polovicu 90-ih godina.¹¹

Prof. Pranjković ne kaže zašto ulaže energiju u nepotrebno mijenjanje postojećeg pojmovlja, a drugima oštro zamjerava više ili manje slične postupke. Npr., u više navrata spotiče "forsiranje" nekih riječi koje mu se zbog različitih razloga ne sviđaju. O "forsiranju" je govorio i onaj anonimni jugoslavenski jezični političar koji se je 80-ih očitovao protiv uporabe kroatizama (usp. moj nav. članak, 515.). Time ne želim reći da prof. Pranjković čini isto. Isto je u njih tek to da obojica tendenciozno govore o "forsiranju", iako bi bilo objektivno govoriti o učestalijoj uporabi određenih riječi. Međutim, o komentaru glagola *nazočiti* u mojem članku ovako kaže: "Usput rečeno, kriviti novinare za pojavu i/ili forsiranje riječi tipa *nazočiti* gotovo je isto kao kriviti ih za poraze hrvatske nogometne reprezentacije." Nije jasno zašto je prof. Pranjković citirano pitanje postavio tako kao da ja nekoga krivim zbog "forsiranja" toga glagola, iako to čini on, a ne ja. On ne govori samo o "forsiranju", već u istome surječju govori i o "trošenju vremena i energije" zbog uporabe pojedinih riječi, među njima i glagola *nazočiti* (1374.). Već sam opisao razloge zbog kojih je taj glagol nastao i

¹¹ Usp. njegov sažetak na hrvatskome (2001., 23.): "U prilogu je riječ o relativno brojnim i radikalnim promjenama što su se u posljednjem desetljeću (1990-2000) dogodile u hrvatskome standardnom jeziku na ortografskoj, morfonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj te tvorbenoj i leksičkoj razini."

počeo se širiti (usp. str. 527. u mojem članku), a što se Pranjkovićeva (uzaludnog) vojevanja protiv njega tiče, rekao bih da upravo ono predstavlja forsiranje, trošenje vremena i gubljenje energije. Taj je glagol naime dobro tvoren, rabi se već godinama i stvarno nikoga ne ugrožava. Stoga mislim da ga nije potrebno progoniti i prozivati njegove korisnike.

Glede novotvorenica za koje mislimo da nisu najbolje tvorene, također moramo biti oprezni. Uzmimo kao primjer imenicu *perilica* koja je unatoč Pranjkovićevu protivljenju potisnula svezu *stroj za pranje rublja*. Prof. Pranjković kaže da se nada kako je meni poznato da je napravljena od prezentske, a ne od infinitivne osnove, jer infinitiv glasi *prati*, a ne **perati*. U zagradi nadodaje: "trebalo bi, drugim riječima, biti *pralica* ili sl., jer je *perilica* kao **peranje*" (1375.). U podrubnoj bilješci opet karikira, no kaže da to čini namjerno ("namjerno karikiram!"), što bismo mogli shvatiti kao upozorenje da ponekad karikira nenamjerno, tj. da nije jasno da to čini. Svoje prosudbe temelji na tome što "u Babićevoj *Tvorbi* lijepo stoji da se sufiksom *-lica* izvode "imenice od infinitivnih osnova nesvršenih glagola" (Babić 1991: 173).".

Već je na prvi pogled jasno da s Pranjkovićevom argumentacijom nešto nije u redu jer iz nje proizlazi da prezentska osnova glagola *prati* glasi *peri-*. Da prof. Pranjković tako ne misli, ne bi se pozivao na citirane Babićeve riječi i smatrao da je *perilica* tvorena sufiksom *-lica*: *peri+lica*. No kad bi *peri-* bila prezentska osnova, ne bismo govorili *ja perem*, već *ja perim*, a to se ipak ne govori dok je riječ o glagolu *prati* u 1. osobi jednine. Ako bismo se pri tvorbi imeničke izvedenice sa sufiksom na *-ica* služili sufiksom *-lica* i (točnom) prezentskom osnovom glagola *prati*, ta bi izvedenica glasila **perlica*, a mi se sporimo o *perilici*. Dakle, prezentska osnova glagola *prati* je *per-*, a sufiks u izvedenici *perilica* nije *-lica*, već *-ilica*. Podijelimo li pak sufiks *-ilica* na infiks *i + -lica*, također je sasvim jasno da se *perilica* svojim tvorbenim sufiksima ne može poistovjetiti s imenicama poput *bušilica* (*buši+lica*). Da prof. Pranjković nije prestao čitati Babićevu *Tvorbu* na stranici koju je citirao, sve bi to u njoj saznao i ne bi morao javno pokazivati nešto što mu nimalo ne priliči. Na jednoj od sljedećih

stranica Babićeve *Tvorbe* možemo npr. saznati da je imenica *perilica* tvorena sufiksom *-ilica*, a možemo ujedno saznati i to da ta riječ nije nekakva novotarija, već starija tvorba (usp. str. 178. u Babićevoj *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, 1991.). No u to se je onaj tko je htio, mogao uvjeriti i u *Akademijinu rječniku* na koji sam uputio jer je u njemu *perilica* kao riječ potvrđena u Lici u 19. stoljeću.

Iz Pranjkovićeve argumentacije proizlazi da je *perilica* jedina izvedenica koja je tvorena od prezentske osnove nekog nesvršenoga glagola s navodnim sufiksom *-lica*. Međutim, na stranici koju je Pranjković pri čitanju Babićeve *Tvorbe* preskočio, Babić spominje izvedenice nekih glagola prve vrste na *-sti*, koji se također tvore sufiksom *-ilica* i prezentskom osnovom. Dakle, samo zato što ih prof. Babić ne spominje na stranici s koje Pranjković citira, ne znači da ih u hrvatskome jeziku nema ili da prof. Babić tvrdi da ih nema. Npr., izvedenica od glagola *presti* je *predilica*, od *dupsti* pak *dubilica*. Poznata je i (Šulekova) *bodilica* koja je izvedena od *bosti*. Pored *predilica* postoji i imenica *preslica*, koja je također izvedena od glagola *presti*, i to od njegove "prave" infinitivne osnove (koju inače predstavlja ona iz prezenta). Dakle, *perilica* nije jedina imenica koja je sufiksom *-ilica* izvedena od nekog nesvršenoga glagola s prezentskom osnovom.

Glagol *prati* pripada glagolima druge skupine trećeg razreda četvrte vrste. Odlikuje se time što se u prezentskoj osnovi, nasuprot infinitivnoj, proširuje samoglasnikom /e/ (usp. E. Barić, et al., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995., 266.). U tome se slaže s glagolom *brati* (*berem*) iz iste skupine. Da bismo razumjeli zašto je u narodu mogla nastati izvedenica *perilica* i da se to nije zbilo unatoč, već upravo zbog internih jezičnih razloga, treba se prisjetiti da se i sufiksom *-ač* u načelu izvode imenice od infinitivne, a ne od prezentske osnove. Međutim, opet tvorba izvedenica od glagola prve vrste (onih u kojih se kao infinitivna osnova uzima prezentska) i od dva navedena glagola ide drugim putem. Izvedenice od glagola *brati* i *prati* glase, poznato je, *berač* i *perač*, a ne **brač* i **prač*. Mislim da nije loše navesti i to da *Akademijin rječnik* navodi potvrde i sa sufiksom *-alo* (kojim se inače

izvode imenice s infinitivnom osnovom), s prezentskom osnovom *beralo*, a s infinitivnom *pralo*. Sa sufiksom *-lica* i infinitivnom osnovom nalazimo *bralica* i *pralica*, a sa sufiksom *-ilica* i prezentskom osnovom već navedenu potvrdu *perilica*. Analogija prema *berač*, *perač*, *beračica*, *peračica* s prezentskom osnovom svakako je važna, pogotovo kad uzmemo u obzir da *perilica* nije tvorbena novotvorenica, već stari narodni oblik. Hoćemo li ga istjerivati iz jezika samo zato što izvedenice s infinitivnom osnovom i sufiksom *-lica* čine većinu? Počnemo li s takvim poslom, gdje ćemo stati? Interne jezične razloge koji su uvjetovali nastanak *perilice*, tj. vezanje sufiksa *-ilica* za prezentsku osnovu *per-* pod utjecajem izvedenica na *-ač* i prema glagolima prve vrste, time ipak ne bismo mogli zaniijekati.

Dakle, prof. Pranjković bio bi u pravu da je rekao kako zbog internih jezičnih razloga nije *morala* biti *perilica*, već da je *mogla* biti *pralica*. To nije učinio, već je meni podmetnuo da otvaram raspravu o "internim jezičnim razlozima" (1375.) u svezi s imenicom *perilica*, a svojom je argumentacijom pokazao ne samo da dotične razloge nije dovoljno proučio, već da se ne snalazi najbolje čak ni s određivanjem prezentske osnove odnosno određivanjem sufiksa kojim je sporna imenica izvedena. Da nije tako, ne bi se zabunio govoreći o njezinoj tvorbi pa u Babića citirao pogrješnu stranicu.

Prof. Pranjković u svojem članku iz 2000. navodi svezu *stroj za pranje* u skupini onih riječi/sveza za koje misli da nije bilo "nikakvih iole ozbiljnijih razloga da postanu zazorne", a koje se ipak manje ili više redovito, a u jednom broju slučajeva i gotovo isključivo, zamjenjuju drugima. Ja sam pak rekao da je širenje riječi *perilica* umjesto starije sveze *stroj za pranje (rublja, posuđa)* uvjetovano jezičnom ekonomijom (525.). Na to prof. Pranjković uzvraća ovako: "Što se tiče jezične ekonomije, nisam baš siguran da je presudno ekonomičnije npr. *perilica za posuđe* nego *stroj za pranje posuđa*." (1375.). Međutim, u presudno je vrijeme odlučujuću ulogu odigrala ekonomičnost riječi *perilica* u odnosu prema svezi *stroj za pranje rublja* (jedna riječ - četiri riječi). Pogledamo li npr. male oglasnike, vidjet ćemo da je tako i danas. Pored toga bih rekao da je *perilica rublja* i *perilica posuđa*

presudno gospodarstvenije nego *stroj za pranje rublja* i *stroj za pranje posuđa*. Zbog toga se u novinama češće pojavljuju kraći izrazi nego dulje istoznačne sveze. Dakle, nemaju pravo oni koji tvrde da se je *perilica* u hrvatskome proširila bez imalo ozbiljnijeg razloga, ili čak možda u okviru nekakve borbe protiv (")srbizama("), koju neki pojedinci neopravdano traže u svim promjenama što se događaju u suvremenome hrvatskom jeziku.

Što se sufiksa *-lac* i *-telj* tiče, treba upozoriti na zamjerku prof. Pranjkovića da ja navodno "opskurne, rijetke ili čak izmišljenje pojave" "povezujem" s "njegovim" "upozorenjem" da "sufiks *-lac* nije opravdano ni utemeljeno istjerivati iz hrvatskoga jezika" (1373.). Prof. Pranjković svakako je u pravu kad kaže da sufiks *-lac* ne treba istjerivati iz hrvatskoga jezika. Na isto je upozorio već 1991. godine prof. S. Babić (usp. Babićeva *Jezikoslovna prenja*, 104.), a Pranjković ponovio 1992., iako se ni tom prilikom nije pozvao na Babića. Babićevo i Pranjkovićevo upozorenje danas svakako više nije aktualno u mjeri u kojoj je nekoć bilo pa se ne bismo trebali ponašati kao da jest. S Pranjkovićem se ne možemo složiti ni onda kad najprije od Babića izrečenim upozorenjem pokušava opravdati vlastite sporne metode i opskurne primjere. Naime, moja primjedba koju "komentira", ne odnosi se na istjerivanje sufiksa *-lac*, već na njegove primjere poput onog o *crkvi presvetog mučitelja* (usp. o tome i Babićeva *Jezikoslovna prenja*, 95.-105.). U istu ili sličnu kategoriju idu i drugi primjeri o kojima smo ovdje djelomice već govorili. Riječ je o opskurnim, rijetkim ili čak možda izmišljenim pojavama i na njihovu temelju uistinu nije primjereno donositi paušalne zaključke o hrvatskim jezičnim promjenama.

Prof. Pranjković ide u svojem prigovaranju toliko daleko da mi prigovara i to što rabim svezu "hrvatska uprava", za koju on ne zna pa kaže da je očito riječ o nekakvome germanizmu:

ne znam što je to "hrvatska uprava" (očito je riječ o utjecaju njemačkoga *Regierung*), (1377.)
Ako uzmemo u obzir da se riječ *uprava* nalazi vjerojatno u svim slavenskim jezicima (iako ne uvijek u istim značenjima), lako ćemo moći zaključiti da se ne radi o utjecaju njemačkoga

Regierung. Pored toga, treba podsjetiti i na Katičićevu primjedbu da je u takvoj okolini teško dokazivati da je od svega najnaravnije ako se danas u hrvatskoj državi hrvatska vojska služi hrvatskim vojnim nazivljem, a **hrvatska uprava** hrvatskim upravnim nazivljem. Vrlo važnu i opširnu Katičićevu izjavu, koja sadrži upravo navedene riječi, citirao sam kao uvod u svoj članak pa mislim da je šteta ako neki čitatelji tog članka nisu i nju pročitali. Značenje sveze *hrvatska uprava* možemo doznati i onda kad otvorimo bilo koji noviji hrvatski jednojezični rječnik i pogledamo što piše pod natuknicom *administracija* ili *uprava* (značenje pridjeva *hrvatski* vjerojatno nije sporno). Npr., pod *administracija* u *Rječniku hrvatskoga jezika* (Zagreb, 2000.) navedena je kao istoznačnica na prvome mjestu riječ *uprava*. Pogledamo li pak što u Klaićevu *Rječniku stranih riječi* (Zagreb, 1985.) piše pod natuknicom *administracija*, vidjet ćemo da je kao istoznačnica na prvome mjestu također navedena riječ *uprava* (to, naravno, ne znači da se značenje riječi *administracija* i *uprava* uvijek može poistovjetiti). Iako donedavno u određenim stilovima i društvenim krugovima ipak nije bilo uobičajeno u značenju riječi *administracija* ponekad uporabiti riječ *uprava*, ne vjerujem da prof. Pranjković ne razumije značenje sveze *hrvatska uprava* u mojem članku. Ako uistinu ne razumije, mogao je s malo dobre volje i bez zagledanja u rječnike na temelju mojeg teksta dokučiti njezino značenje. To proizlazi i iz njegove zamjerke da do sada u struci nismo govorili ni o kakvome "upravnome stilu", nego o administrativnome ili, eventualno, o administrativno-poslovnome (1377.). Prof. Pranjković očigledno je zaboravio da neki autori u odnosu na isti pojam govore i o "administrativno-pravnome stilu". Ne bih tvrdio da je sveza *upravni stil* učestala, no ako uzmemo u obzir da postoji riječ *uprava* u značenju *administracija* i sveza *upravno nazivlje* u značenju *administracijsko nazivlje* (usp. Katičićevu citiranu izjavu), poprilično je jasno da se ne moramo iščuđavati kad netko svezu *upravni stil* uporabi u značenju *administracijski stil*. Npr., D. Brozović se ne iščuđava, već se u svojoj kolumni u *Vijencu* od 19.09.2002. (br. 223.) pozitivno izjašnjava o mojem članku i tom prilikom rabi tu svezu. Uzgred rečeno, Brozović se slaže i s kritikom koju sam uputio

Pranjkoviću. Komentira da Pranjković o hrvatskim jezičnim promjenama piše "na nedopušten način".

Prof. Pranjkoviću ne idu u prilog ni drugi njegovi prigovori, npr. onaj da se hrvatski ne bi reklo da se netko na nešto ne će osvrtni "iz prostornih razloga" (1377.). Očigledno je zaboravio da prijedlog *iz* u hrvatskome ima i uzročno značenje (usp. npr. *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2000.), a nije uzeo u obzir niti to da se zbog uzročnog značenja navedenog prijedloga u mnogim suvremenim hrvatskim tekstovima poprilično često rabe konstrukcije gore navedenog tipa. To pokazuje i MKK, koji sadrži vjerojatno stotine iskaza da netko nešto ne će ili hoće učiniti *iz* nekog razloga. Unatoč previđanju činjenice da učestalost takvih konstrukcija posljednjih godina čak izrazito raste, prof. Pranjković nije propustio priliku spomenuti da ja govorim uglavnom o leksiku, a da on u svojem članku govori i o promjenama na drugim jezičnim razinama (1367.). Pogledajmo kako to čini npr. o inovaciji koja je zahvatila enklitički oblik akuzativa jednine osobne zamjenice *ona*. Nastojanje oko ujednačivanja tog oblika, tj. dosljednu uporabu *ju* umjesto *je*, prof. Pranjković naziva "cjepidlačenjem" ("Haarspalterei"). Je li u jednome "sumarnome prikazu nepretencioznog tipa" (1370.) u tom slučaju stranomu čitateljstvu primjereno objašnjavati da je riječ o "cjepidlačenju", pogotovo kad uzmemo u obzir da "objašnjavanje tome tekstu nije bilo ni svrha", tj. da se u njemu "inače vrlo malo objašnjava" (1370.)? Spomenuo bih da su u časopisu *Jezik* 1996. godine objavljeni članci M. Mamića *Upotreba akuzativnih oblika zamjenice ona* (43., 5., 161.-162.) i S. Ham *O zanaglasnom akuzativu ju* (44., 1., 16.-20.). U njima se autori zalažu za slobodnu uporabu zanaglasnog oblika *ju*, tj. za ukidanje Maretićeva pravila o njegovoj položajnoj uvjetovanosti. Ako netko misli da u tim radovima ima "cjepidlačenja", bio bi red da to obrazloži, a ne da bez imalo stručne argumentacije proziva i kori.

Na preostale Pranjkovićeve primjedbe ne bih se osvrtao jer bih uglavnom opet morao ponavljati ono što sam do sada u načelu već rekao. Stoga zainteresirane čitatelje molim da još

jednom pročitaju moj i Pranjkovićev članak, a zatim njegov odgovor. Ovdje također ne bi bilo primjereno upuštati se dublje u rasprave o temama koje zaslužuju opširniju raščlambu. Smislenije je stoga ovaj odgovor privoditi kraju, i to osvrtom na Pranjkovićevu obrazloženje osude koju je izrekao na račun časopisa *Jezik*. Pranjković podsjeća da je u *Jeziku* 1992. godine otvoren natječaj za najgoru i najbolju riječ godine (1376.). To bi trebao biti jedan od dokaza za radikalizaciju jezične politike tog časopisa, koja je navodno jedan od važnijih razloga za hrvatske jezične promjene u 90-im godinama. Međutim, od 1991. do 1994. godine i ugledna (nimalo radikalna, rigorozna ili ekstremna) *Gesellschaft für deutsche Sprache* izabirala je "Unwort des Jahres" (najgoru riječ godine), a rezultati izbora objavljeni su u časopisu *Der Sprachdienst*. Dotična komisija djeluje još i dan-danas, no od 1994. godine ne više u sklopu navedene udruge. Već prije toga postojala je i na američkome terenu donekle slična komisija "zadužena" za engleski. Dakle, spomen natječaja u *Jeziku* sam po sebi pokazuje tek to da je njegov inicijator pratio slična zbivanja u lingvistici u svijetu, što je za pohvalu, a ne za pokudu. To što se je u natječaju pokazalo veće zanimanje za nove riječi, a manje za one loše, bez prethodeće raščlambe časopisu *Jezik* ne bismo trebali zamjerati na način na koji Pranjković čini. Ni to što je u časopisu *Jezik* (no ne samo u njemu!) tematizirano pitanje treba li pisati *ie* umjesto *ije* kad taj dvoslov potječe od praslavenskoga dugoga jata, također nije argument kakvim ga prof. Pranjković smatra (1376.). Rekao bih da nije primjereno ono s čime se ne slažemo, paušalno proglašavati radikalnim ili ekstremnim, pa tako ni pisanje *ie* umjesto *ije*.

Prof. Pranjković postavlja mi pitanje bi li ikoji jezikoslovni časopis u Njemačkoj objavio članak pod naslovom *Programska stajališta CSU-a o njemačkom jeziku*, onako kao što je u *Jeziku* (1994., 41., 3., 83.-84.) objavljen Brozovićev članak pod naslovom *Programska stajališta HDZ-a o hrvatskome jeziku*. Da je njemački jezik imao onakvu povijest kao hrvatski, mislim da bi. Upitao bih prof. Pranjkovića da li se s tim člankom ne slaže samo zato što mu je akademik Brozović u naslovu spomenuo HDZ ili ga osuđuje i zbog njegova

sadržaja? Pitam to zato jer sam mislio da se i Pranjković u načelu zalaže za ono za što se zalaže i Brozović u navedenome članku. Ako je to tako, onda mi Pranjkovićev prigovor *Jeziku* jer je objavio taj Brozovićev članak, nimalo nije razumljiv.

Odgovor na drugo postavljeno mi pitanje u svezi s časopisom *Jezik* ne mogu dati jer pitanje glasi bi li S. Babić kao glavni urednik *Jezika* i bivši zastupnik HDZ-a u Saboru objavio članak pod naslovom *Programska stajališta SDP-a o hrvatskome jeziku*. To je pitanje prof. Pranjković trebao postaviti akademiku Babiću, a ne meni.

Čitatelje će sigurno zanimati zašto sam se uopće osvrnuo na sporni Pranjkovićev rad. Budući da sam u literaturi često nailazio na neprihvatljive pristupe hrvatskim jezičnim promjenama u 90-im godinama, odlučio sam pokušati potaknuti one jezikoslovce koji se njima ubuduće budu bavili da to čine s onoliko znanstvene obazrivosti koliko se u jezikoslovlju inače ima dok se govori o sličnim nehrvatskim zbivanjima. Zbog dvaju sam razloga kao negativni primjer izabrao zbornik u kojem se nalazi i kritizirani Pranjkovićev članak. Objavljen je upravo u vrijeme u koje sam pisao svoj rad, a ne sadrži samo jedan, već više čudnih priloga o hrvatskim jezičnim promjenama. L. Auburger u svojem članku *Razvoj kroatistike i njezino sučeljavanje sa serbokroatističkim zamislama njemačke južnoslavistike* za taj zbornik kaže da se u njemu "nasrtljivo napada i izobličuje hrvatska kroatistika" (*Filologija*, 2000., 35., 1.-23.; 7.), a o mojem se članku pozitivno izjašnjava i kaže da upozorava na mnoge činjenične pogriješke iz tog zbornika (8.). S pravom nadodaje da se na žalost mora reći kako je u njemu jedini korektiv u tome smislu prilog Marka Samardžije te da i to pokazuje u kojoj su mjeri zadaće kroatistike u Njemačkoj teške i mučne.

Iz navedenog sam zbornika prokomentirao sve sporne radove osim radova srpskih autora, jer zaslužuju poseban prilog. Da sam izostavio članak prof. Pranjkovića, strano čitateljstvo bi mi s pravom zamjerilo da kritiziram strane autorice, a da svoje sunarodnjake štedim, iako za to nema stručnih razloga. Dakle, Pranjkovićev članak obradio sam objektivnosti radi, a ne zbog pobuda koje on uzaludno pokušava pronaći. U njemu ne vidim

"ideološkog protivnika" (1379.), a ne vidim ga ni u autorica čije sam pojedine izjave također kritizirao. U svih njih poznati su mi radovi koje cijenim, spomenuo bih kao primjer Pranjkovićevu knjigu *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene* (Zagreb, 2000.), koju čak izrazito cijenim. Iako njegov kritizirani članak o hrvatskim jezičnim promjenama ne cijenim jer je u nekim svojim dijelovima tendenciozan i ujedno diletantski napisan, Pranjkovića ipak nisam "opanjkao" (1379.). To nisam ni mogao jer sam kritiku više-manje ograničio na prenošenje njegovih pojedinih spornih izjava i njihovo pobijanje na temelju korpusa koji sam pripremio. Rekao bih da su spomenuti Pranjkovićeve uvrjedljivi komentari stoga sasvim suvišni i neprikladni. Npr., dugotrajan rad kojemu slijedi točno citiranje spornih izjava, zatim njihovo utemeljeno pobijanje, naprosto je nestručno i neprimjereno nazivati "zapjenjenim politikanstvom" (1379.) "nadobudnog jezikoslovca iz Mannheima" (1366.), bez obzira godi li komu kritika ili ne. Sasvim neprimjerenim smatram i to što mi prof. Pranjković prijete "udaljanjem od struke" ako nastavim dosadašnjim putem (1379.). Što će biti sa mnom i sa strukom, gatačko je pitanje, a što se hrvatskih jezičnih promjena i prof. Pranjkovića tiče, svojim se je pisanjem o njima već poprilično udaljio od kroatističke znanosti.

Ova naša rasprava urodit će barem jednim za kroatistiku vrijednim plodom. Naime, nakon što je domaća i svjetska jezikoslovna javnost upozorena na problematiku, o *koštovnicima, odmoridbama* i sličnim pojavama sigurno će se mnogo manje pisati i govoriti onako kao što je prof. Pranjković do sada činio. Kad ga ljutnja popusti i kad o mojoj kritici malo dublje promisli, uvjeren sam da će i on prestati.